

חופש יזמי ללא נאופאודליזם

ההון בימינו הוא נכס שמקנה שליטה ועוצמה למיעוט קטן. מערכת כלכלית צודקת ויעילה צריכה לקדם דמוקרטיזציה של ההון שתבטיח את האינטרסים של העובדים וכלל הציבור.

להצעות המתוארות לעיל נחזור בהמשך, כשנעסוק במודל למערכת כלכלית מודרנית. אולם לפני כן נחזור לשאלת היסוד: אילו דברים נדרש לספק סדר כלכלי פרודוקטיבי, חדשני, שבמקביל הוא גם צודק? ניתן לסכם את התשובה במשפט אחד: עליו להבטיח את חופש היזמות תוך מניעת ההשלכות הנאופאודליות של הבעלות הכלכלית של ימינו – הכנסות ללא עבודה והיתר לרשת שליטה על מיזמים. במונחים קונקרטיים, המשמעות היא שיזמים מוכשרים, שיש להם רעיונות מעשיים, יזכו להזדמנות במנותק מזהותם – היינו, תרחש דמוקרטיזציה בגישה להון. ביום בו הון יחדל להיות נכס מונופוליסטי של חלק קטן מהחברה, ייעלמו איתו גם רווחי ההון. נוסף על כך, מערכת כלכלית מודרנית זקוקה לחסמים שימנעו מזכויות רכוש כלכליות להפוך למכשירי עוצמה, המחבלים בדמוקרטיה וכופים על החברה ככלל אינטרסים של קבוצה פריווילגית.

בהתבסס על הקריטריונים האלה, אציע להלן ארבע צורות משפטיות למיזמים, המיועדות להחליף את חברת המניות: חברה בערבות עצמית; חברה בבעלות עובדים; חברה ציבורית; וחברה לטובת הכלל. הם שונים זה מזה, מאחר וסקטורים שונים של הכלכלה מציגים דרישות שונות באשר לגודל החברה ומידת המעורבות הציבורית.

חברה בערבות עצמית: התעשרות תחת סיכון מלא

חברות בערבות עצמית מוכרות לכולנו. מדובר במיזם אותה פותחת בעלת העסק עצמה, בדרך כלל באמצעות כספה האישי, והיא אחראית באופן מלא לכל ההתחייבויות שיווצרו על ידו. ככלל, פתיחת בית קפה, פירמה בתחום המסעדות או עסק בענף השירותים המקומיים, לא דורשת שום הון סיכון מבחוץ או סובסידיות ציבוריות. לרוב יספיקו חסכוניות אישיים בצירוף הלוואות מהבנק, במיוחד אם מדובר במספר אנשים. עבור הבעלים, הבחירה לפתוח את המיזם בנתיב הזה משמעותה נטילת כל הסיכון על עצמם. במידה והיזמה תכשל, סביר להניח שהם יפסידו את כל מה שיש להם. במקרה של הצלחה, תעניק להם נטילת הסיכון שלקחו על עצמם הזדמנות

להתעשר. עם זאת, ככל יזם חופשי, הוא לא יזכה במימון ציבורי, הטבות אשראי, מענקים, או סובסידיות מכל סוג שהן כל עוד נותר המיזם רכושה הפרטי של חברה בערבות עצמית.

אם בשלב מסוים הבעלים יהיה מעוניין להיעזר במימון ציבורי, יהיה עליו להפוך את המיזם לחברה בבעלות עובדים. במיזם תקין, יכול צעד כזה להתבצע בכל זמן, גם בשל סיבות אחרות, כמו למשל במקרה שהמייסד אינו מעוניין יותר ליטול את הסיכון של ערבות עצמית הכרוך בפיתוח המיזם, או במקרה שנדרשת תוספת הון כתוצאה מהתרחבות מהירה של החברה. ישנה כמובן דוגמא נוספת, אחת המשחקת תפקיד מפתח בייסודן של קרנות – למנוע מיורשים לפרק את החברה, או להבטיח שלא יועמס עליה מס ירושה גבוה. במסגרת הטרנספורמציה מחברה בערבות עצמית לחברה בבעלות-עובדים, הבעלים המקוריים מקבל חזרה בהדרגה את ההון הראשוני שהשקיע (אך לא את גידולו במסגרת החברה) בתוספת ריבית.

חברה בבעלות עובדים: לא ניתנת למכירה או לחליבה

חברה בבעלות עובדים אינה חברה בה לעובדים יש מניות פרטיות. לחברה בבעלות עובדים אין שום בעלים חיצוניים – בדיוק כמו קרן, היא אינה בבעלותו של אף אחד. לפיכך, מיזם שצורתו המשפטית היא חברה בבעלות עובדים אינו שייך אלא לעצמו, ובמובן זה הוא מצוי בבעלות כוח העבודה שלו בכללו. אולם, לא מדובר על רכוש פרטי במובן המקובל של זכויות קניין, הניתן למכר או להורשה.

במיזם ללא בעלים חיצוניים כלשהם, רק שלושה דברים ישתנו באופן מיידי. הראשון, אין אדם רשאי למכור את המיזם או חלקים ממנו, ועל כן אין גם מי שיקנה אותו. עקב כך הוא מפסיק להיות סחורה ויעד להשתלטות, שמשקיעים פיננסיים או מתחרים יכולים לשים עליו את ידיהם ולעשות בו שפטים. השני, אין בנמצא אדם הרשאי לתבוע רווחים מכוחה של בעלות. מצב זה מחסל את הלחץ לתשלום דיווידנדים, ומאפשר להפנות את הכסף לשימוש העדיף של השקעות בהתאם לאסטרטגיית צמיחה ארוכת טווח. הבדל שלישי הוא שבמיזם ללא בעלות חיצונית יש למצוא פתרון חדש לקביעת זהותו של מי שיכוון את המיזם, יחליט על מטרותיו, וישלוט בו. זאת כיוון שזה בדיוק מה שעושים בימינו בעליהם של העסקים, או נציגיהם במועצת המנהלים.

שליטה כזכות הבעלות היחידה

כפי שאנחנו למדים מחברות מצליחות המצויות בבעלותן של קרנות, עמידה על המשמר בפני נציגים ומנהלים רשלנים או פשוט גרועים, אינה מחייבת בעלות חיצונית. לחילופין, נדרשים גופי בקרה המאוישים על ידי אנשים שגורלם קשור באופן הדוק לגורלה של החברה, והאינטרסים שלהם עולים בקנה אחד עם התפתחות מוצלחת, חיובית ויציבה של המיזם.

בימינו, לרוב אין זה המקרה בקרב בעלי המיזמים. קרנות מימון, חברות פרטיות ומשקיעים מוסדיים אחרים המדלגים בהתמדה מחברה אחת לאחרת, מעוניינים מעל הכל ברווחים קצרי טווח. במקרה האידיאלי, יורשים משפחתיים כן מעוניינים בהצלחה ארוכת הטווח של החברה, אך לעיתים קרובות הם לוחצים לחלוקת דיווידנדים מוגדלים, רוצים לדלל את הבעלות, וכך

משפיעים על קיומה של החברה לרעה, או יוצרים חוסר ודאות כתוצאה ממאבקים משפחתיים התופסים את תשומת הלב.

אם, לעומת זאת, חלקים מגוונים מצוות העובדים – מעובדים פשוטים דרך המיומנים ועד השכירים הבכירים – ישלחו נציגים נבחרים לגוף המבקר, יובטח שהאינטרסים של כולם יילקחו בחשבון. מיזמים קטנים של עד 50 עובדים יוכלו להתנהל גם בלי נציגות נבחרת. העובדים במקומות האלה מהווים למעשה אסיפה כללית, שבכוחה להתוות את מטרות החברה ולבחור לעצמה הנהלה.

חברות גדולות יותר בהחלט זקוקות למה שכבר יש להן היום: חלוקת סמכויות ברורה והיררכיות המבוססות על כישורים. על ההנהלה האופרטיבית להיות, כמו כל פעילות מקצועית אחרת, בידי יחידים הניחנים בכישורים והידע הנדרשים. היבט זה אינו קשור לשאלת הבעלות על החברה. אין ויכוח על כך שעובדים אינם מסוגלים לנהל את המיזם שלהם באמצעות החלטות רוב באספות כלליות יומיות.

מבין זכויות הבעלות הקלאסיות, מיזם בבעלות עובדים ישמור אחת בלבד – הזכות לשלוט במיזם ובהנהלה. בעוד כיום נמצאת סמכות זו בידי בעלים חיצוניים, במיזם בבעלות עובדים שליטה זו תהיה בידי העובדים.

רצון בהצלחה ארוכת טווח

מאחר וכל העובדים ירוויחו יותר במידה והעסק יצליח, ויפסידו אם המכירות יצנחו, ומאחר ולכולם יש אינטרס בביטחון תעסוקתי לטווח הארוך, ההנחיות להנהלה יראו בערך כך: מכירות רבות, רווחים סולידיים (אך לא במחיר משכורות עלובות ומשרות רופפות), אחוז גבוה של השקעות, והעדפת צמיחה ארוכת טווח של המיזם על פני רדיפה אחר רווחים גבוהים בטווח הקצר.

סביר להניח כי מנהל המסוגל להכפיל את השווי הנקי של החברה תוך חיתוך כוח העבודה בחצי לא יזכה לתרועעות של גיבור באסיפה הכללית. לעומת זאת, מנכ"ל שיפצה על הכנסת טכנולוגיות החוסכות עבודה אנושית באמצעות הפחתת שעות עבודה או מתן הכשרות מקצועיות לעובדים ורקמת אסטרטגיות צמיחה חדשות, קרוב לוודאי שיגדיל את סיכוייו לחדש את חוזהו.

אין להסיק מכך כי חברה בבעלות עובדים המצויה בהפסד במשך תקופת זמן ארוכה תוכל להימנע מפיטורין. אולם, בתנאים האלה חיתוך במשרות יהיה האמצעי האחרון שיינקט, בניגוד לנוהג המקובל בימינו, לפיו זהו האמצעי הראשון והמועדף להצלת מיזמים. ובעוד שהיום נחתכות משרות ולו כדי להקפיץ מעלה רווחי הון, בעתיד צעד כזה לא יבוא בחשבון. כך גם באשר להחלפת העסקה ישירה עם תשלום הוגן בהעסקת עובדים זמניים ובחוזים אישיים, ו/או רילוקיישן של עובדים במטרה לחסוך בעלויות שכר.

עובדים עם מוטיבציה

ישנם טיעונים חזקים לכך שצורת מיזם זו תחדיר מוטיבציה גבוהה יותר בעובדים לבצע את עבודתם באופן מיטבי, מאשר השיטה הנוכחית. ריצ'רד ווילקינסון, חוקר של אישוויון, מצא

במחקרים חדשים כי "כשחברה הופכת לקהילה כתוצאה מהשתתפות גוברת, גם הפרודוקטיביות גדלה". בחברה בבעלות עובדים, לא רק שהעובדים נוטלים חלק בקבלת ההחלטות, אלא הם אף עובדים למען עצמם, במקום לממן את מכונית הפורשה של היורש.

ניתן ללמוד ממספר דוגמאות, שחברות בבעלות עובדים מסוגלות לתפקד גם בתנאים משפטיים בלתי נוחים למודל שלהם. ברוב המקרים מדובר בתנאי פתיחה גרועים למדי. בדרך כלל נוטלים עובדים את המושכות בחברה בעקבות פשיטת רגל אליה הוביל הבעלים הקודמים, בניסיון להציל את מה שאפשר. בשנות השמונים למשל, התרחשו בגרמניה ארבעים מקרים כאלה, ו-15 מהם הצליחו לשמור על משרות בטווח הארוך.

ככלל, ישנם כ-7,000 מיזמים בגרמניה בבעלות חלקית או מלאה של עובדים, ביניהם 1,800 קואופרטיבים. הבעיה עם חוקי הקניין היא שהבעלות אינה כרוכה בחוק עם השתתפות אקטיבית במיזם, אלא מייצגת בעלות פרטית. לפיכך, עובדים העוזבים את המיזם יכולים לקחת עימם מניות, או להורישם לאחרים. הדבר נכון גם ביחס לעובדים המקבלים מניות בחברה בע"מ. בנוסף, בכל צורות הקניין האלה מותר לחלק רווחים כדיווידנדים וכתוצאה מכך מופעל לחץ לעשות בדיוק את זה. לא לזה מכוון המודל שלנו. דוגמאות שכאלה מדגימות באופן ברור שהנהלה מצליחה אפשרית גם במיזמים בבעלותם של עובדים, אפילו תחת תנאים משפטיים וכלכליים עוינים.

קֶרן סיכון ציבורית

לאלה הלוקחים יוזמה, בעצמם או עם שותפים נוספים, ומקימים חברה בבעלות עובדים, תהיה אפשרות לקבל את ההון התחלתי לו הם זקוקים מקרן סיכון ציבורית. קרן כזאת יכולה לעמוד על כאחוז אחד מהתל"ג, במימון מס הכנסה שיושת על כל העסקים. לחילופין, חברה בבעלות עובדים יכולה לקום תוך הסתייעות – חלקית או מלאה – במימון פרטי, שיוחזר בתוספת ריבית לכשיוקם המיזם ויפעל. זכות זו לא תהיה תלויה בהחלטות של אסיפת בעלי המניות, בדומה לזכותם של בנקים לתשואות עם ריביות על הלוואותיהם.

ככל שמיזם גדל, כך גדלה השפעתו לא רק על עובדיו, אלא על החברה כולה. לכן, מעבר לגודל מסוים על המועצה להכיל, נוסף על נציגי העובדים, גם נציגים של הרשות המקומית, ובהמשך הדרך גם נציגים שימונו על ידי רמות שונות של הממשל, שייקחו חלק פעיל ויצביעו באסיפות עובדים. במיוחד אם מיזם נהנה באופן משמעותי ממימון ציבורי, הדבר עולה בקנה אחד עם הקניית השפעה גדולה יותר לאינטרסים ציבוריים.

חברה במעורבות הציבור: השתתפות הכלל

חברה בבעלות עובדים אינה מודל מתאים עבור מיזמי ענק הפועלים בשווקים אוליגופוליסטיים שעוצמתם הכלכלית כמעט נובעת מהגדרתם. עבור מיזמים כאלה אני מציעה את הצורה המשפטית של חברה במעורבות הציבור. בדומה למיזמים בבעלות עובדים, גם חברות אלה נעדרות בעלות חיצונית. דמיון נוסף הוא הקונסטרוקציה לפיה החברה מוחזקת על ידי עצמה, ולא על ידי המדינה. ההבדל בין חברה במעורבות הציבור לחברה בבעלות עובדים טמון בהרכב של גוף השליטה. בראשונה, יאיישו העובדים רק מחצית מהמקומות במועצת המנהלים, והמחצית האחרת תאויש

בנציגים של הציבור הכללי, שימונו על ידי הרשויות המקומיות והאזוריות בהן פועלת ומתנהלת החברה.

ברור למדי כי קביעת גבולות מדויקים המגדירים את הרגע בו היקף האינטרסים של חברה הופכים אותה לעניין ציבורי תמיד יהיה כרוך בקשיים ובמידה מסוימת של שרירותיות. עם זאת, אף אחד לא יכחיש שיש הבדל בין יצרן חלונות לבין תאגיד פולקסוואגן, או בין בית קפה עירוני לבין הרשת הגלובלית סטארבוקס. מיזם המעסיק 2,000 עובדים הוא שחקן גדול בקהילה. אך עליו להיות גדול בהרבה כדי לשחק תפקיד מפתח במדינה כולה.

חברות בבעלות עובדים עם מעל 1,000 עובדים יידרשו לכלול נציגות מוניציפלית באסיפת החברים, בעוד חברות גדולות יותר, או כאלה הנהנות ממימון ציבורי, יידרשו לנציגות מוניציפלית גדולה יותר באופן פרופורציונלי. מיזמים המונים מעל 20,000 עובדים לא יוכלו ללבוש את הצורה המשפטית של חברה בבעלות עובדים או חברה בערבות עצמית (כמה מהסוג האחרון עדיין קיימות). יהיה זה תחומן של חברות במעורבות הציבור. אופיין הציבורי לא ימנע מהן להיות מיזמים מסחריים למהדרין בניהול מקצועי ובאוריינטציה רווחית. בניגוד לחברות בבעלות עובדים, יעדיהן ואסטרטגיית ההשקעות שלהן ידרשו גושפנקא של נציגי הציבור, המייצגים את האינטרסים שלו. זוהי אחת הדרכים למתן ביטוי למשקל של מיזמים כאלה ביחס לציבור, שאף יהיה שותף בבעלות וככזה ישלח נציגות גם למועצת המנהלים.

בימינו, ישנם מספר מיזמים הכוללים נציגות ציבורית במועצותיהם, כביטוי לשותפות הציבור בבעלות. הדוגמא המפורסמת ביותר היא זאת של התאגיד פולקסוואגן, בו מחזיקה מדינת סקסוניה-תחתית בזכות ווטו כמיעוט. יהיה קשה לטעון שההשפעה הציבורית הזאת היוותה אי פעם מכשול לניהול מוצלח. מצד שני, ודאי שאין היא ערובה לניהול ראוי, כפי שמלמד סקנדל פליטת המזהמים הנוכחי.

Sahra Wagenknecht – Rede beim Bundesparteitag DIE LINKE" / DIE LINKE
תחת רישיון CC BY 2.0

חברה לטובת הכלל: שירותים חברתיים

הצורה המשפטית הרביעית המוצעת כאן עבור מיזם היא חברה לטובת הכלל. צורה זו מתאימה לסקטורים שאינם מתאימים לפעילות מסחרית – כמו אלה הקשורים לרשתות תשתית או שרשתות תשתית משפיעות עליהם (או שניהם) – ושיש להם נטייה למונופוליזציה, או שהסחורות והשירותים שלהם נוגעים לצרכים האנושיים הבסיסיים ביותר, כך שהגישה אליהם צריכה להיות שווה לכל ולא להתבסס על כושר קנייה.

חברות לטובת הכלל מוקמות במימון ציבורי, והן אינן מכוונות ליצירת רווחים, בדומה לסוכנויות חברתיות לא-מדינתיות או יוזמות מוניציפליות. עליהן למלא את המנדט עליו הן מופקדות, על בסיס החזר עלויות. גם חברות לטובת-הכלל אינן רכוש המדינה, אלא בבעלות עצמן. הן פועלות בהתאם להנחיות מפורטות ותחת שליטה ציבורית, אולם אף אחד אינו מורשה להתערב בעבודתן בשירותיות. מאחר והמדינה אינה מחזיקה אותן, אין היא יכולה למכרן, כלומר, לא ניתן להפריטן.

במשך שנים רבות היינו עדים לתוצאות השליליות המתקבלות כתוצאה מהעברת אספקת מים או בתי חולים ליזמים מסחריים המעוניינים מעל הכל בהפקת רווחים. במקומות בהם השווקים אינם פועלים כשורה וכשאינן אפשרות אמיתית לתחרות, שולטים חוקים אחרים. בדומה לדיון שערכנו בפרק על בנקים לטובת-הכלל, מפאת עמדת המפתח הכלכלית שלו, הסקטור הבנקאי הוא דוגמא טובה לסקטור שצריך להתבסס על מוסדות שצורתן המשפטית היא חברה לטובת הכלל.

אינטרנט מהיר לכולם

אותו היגיון צריך להדריך גם את היחס לשירותי התקשורת ובייחוד אל התשתיות של כלכלת הדיגיטל. בגרמניה ובמדינות נוספות הואטו הרחבתן של רשתות מהירות כיוון שאזורים המאוכלסים בצמצום אינם אטרקטיביים דיים עבור ספקים המעוניינים להרוויח. במקומות רבים גם החיבורים האלחוטיים איטיים מדי, וסובלים מעומס יתר. לאמיתו של דבר, הסקטור הזה מהווה דוגמא מושלמת לתיאוריה של הכלכלן הארולד הוטלינג (Hotelling). החלופה הזולה ביותר לאספקת אינטרנט, טלפון וטלוויזיה, היא תשתית תקשורת ציבורית בבעלותה של חברה לטובת הכלל וללא כוונת רווח. בתנאים אלה לא תוגבל הגישה לאינטרנט, אלא תהיה זמינה לכולם ובכל זמן. משקי בית יחויבו בתשלום חודשי, שיהיה נמוך משמעותית מהסכום שמוציא כיום משק בית ממוצע על תקשורת, אך למרות זאת יבטיח לו תחזוקה ועדכון שוטפים של התשתיות.

העולם הדיגיטלי זקוק גם לספקים המכוונים לטובת הכלל. ראינו לעיל כי ישנן שתי דרכים להרוויח כסף באמצעות מידע דיגיטלי: הפחתה מלאכותית של היצע ומכירה של מידע (לא גרסה מוצלחת כל כך עד כה), או צבירת מידע פרטי של לקוחות ומשתמשים, אותו ניתן לנצל לאחר מכן ליצירת רווחים. קשה לראות בצמצום מלאכותי של דבר הניתן להכפלה ללא עלות משום פתרון טוב במיוחד – אפילו אם בתחומים מסוימים, כמו הבטחת עיתונות איכותית באינטרנט, ייתכן ואין דרך טובה יותר. מנגד, אם חיינו ימשיכו להיות מאוחסנים בשיטתיות מקיפה ומדוקדקת בשרתי מידע מונופוליסטיים, נפסיד אף למעלה מכך – את החופש והפרטיות שלנו.

אין לאן לברוח...

"ביום בו מערכות מעקב ישתלטו על המגורים, הרכבים והמכשירים האלקטרוניים שלנו, לא יישאר לאן לברוח", כותבת איבון הופסטטר (Hofstetter), מומחית בטכנולוגית מידע. ניתן למנוע מעקב מופרז שכזה אך ורק באמצעות רגולציות חמורות המבטיחות מחיקה אוטומטית ומידית של כל המידע. זוהי השעה לחקיקת חוקים אודות מה ולכמה זמן יורשו השרתים של מפלצות המידע לאכסן מידע אודותינו. אחד הרעיונות מדבר על התחייבות למחיקה אוטומטית ומחלטת של העקבות הדיגיטליים שלנו בטווח של כמה ימים – למעט מה שהצהרנו במפורש

כי ברצוננו לאכסן. ואולם, מדובר בצעד שישמיד את בסיסו של המודל המסחרי-עסקי בענפים רבים של כלכלת הדיגיטל. לכן יהיה עליו לפנות את הבמה לספקים במימון ציבורי וללא כוונת רווח. החלופה המסחרית לשימוש במידע שלנו משמעותה שניאלץ לשלם על כל הקלקה במנוע חיפוש או פתיחת חשבון ברשת חברתית.

לא מדובר על תשלומים בלבד, אלא גם על מניעת תלות וריכוז של עוצמה. הרשתות הדיגיטליות מהוות את התשתית החשובה ביותר לתעשייה העתידית. עם כל התקדמות נוספת בדיגיטליזציה של שרשרת הערך העודף, תהפוך שאלת השליטה על הרשתות האלה לאקוטית יותר ויותר. במידה ותיוותר השליטה בידי מונופולים פרטיים, לא מן הנמנע שהם ינצלו את עמדת הכוח שלהם להרס כלכלת השוק. לאמיתו של דבר, לא קיימת חלופה הגיונית לספקים בשירות הכלל הכפופים לרגולציה מחמירה. מדוע, למשל, שמסחר אינטרנטי לא יתבצע בפורטל ציבורי המפעיל תוכנה מתוחכמת המחברת בין קונים ומוכרים מבלי לנצל את המידע שלנו לגריפת רווחים? ככל שהמכוניות, הבתים וחיינו בכלל, עוברים דיגיטליזציה, כך נהיה דחוף יותר לשנות את היחס לטכנולוגיה הדיגיטלית, לכזה המכוון לטובת-הכלל.

הקטנה לממד הזעיר ביותר

המערכת הכלכלית המוצעת כאן מורכבת מארבעה סוגי מיזמים, התלויים במבנה השוק וברלוונטיות הציבורית של הסקטורים השונים: חברות בערבות עצמית, חברות בבעלות עובדים, חברות ציבוריות וחברות לטובת הכלל. באופן יחסי, שינוי תאגידיים קיימים לישויות המשפטיות החדשות האלה אמור להיות די פשוט. ההון החיצוני שהושקע בחברה יחושב עם ריבית. תשלומים מהעבר ייגרעו מהחשבונות. אם יעלה מהחישוב כי משקיעה כלשהי הכניסה לחברה יותר ממה שמשכה, ישולם לה ההפרש מהרווחים. שאר ההון יישאר בידי החברה. בפרקטיקה, סביר שלא יהיו מקרים רבים של רווחים עתידיים שיוחזרו, מאחר ובדרך כלל – בייחוד בחברות הוותיקות יותר – המשיכות שנעשו עולות בהרבה על ההון הראשוני שהושקע.

כל המיזמים, למעט החברות לטובת הכלל, יהיו עסקים מסחריים, החותרים להרוויח. מערכת כלכלית מודרנית זקוקה לחוקת שוק הממזערת מיזמים לממדים הקטנים ביותר שהטכנולוגיה מאפשרת. אין ויכוח כי בסקטורים רבים של הכלכלה ישרדו רק מיזמים גדולים. אולם אין צורך בענקיות ייצור ומסחר גלובליות עם מבני בעלות מסועפים, המספקות רווחים לבעלי המניות שלהן, בעיקר בגלל שהן מחסלות את התחרות, שולטות בספקים ומפחיתות את המבחר ללקוחות.

דרושים שווקים פתוחים ותחרותיים, שיספקו למיזמים תמריצים לאמץ טכנולוגיות חדשניות, פרודוקטיביות ומשתלמות לצרכן. על שחקנים שרוצים להוביל על המתחרים שלהם להשיג זאת באמצעות עליונות טכנולוגית, יתרון איכותי או פשוט גילוי של נישת שוק חדשה.

במקביל, חקיקה מחמירה להגנת הצרכן והסביבה (בניגוד להגנה המדוללת מאד של ימינו) צריכה לאסור על שימוש בטכנולוגיות המפחיתות עלויות על חשבון הציבור.

פירוק הריכוזיות

את הטרנספורמציה של תאגידיים לחברות בבעלות עובדים וחברות ציבוריות יש לחבר ישירות לתהליך של פירוק ריכוזיות, וכך יינתן המענה המושלם להצעה של ולטר אוימן (Eucken), מנהיג אסכולת פרייבורג בכלכלה, אותה פיתח לפני סוף מלחמת העולם השנייה: "יש לפרק או לפזר קונגלומרטים, קרנות נאמנות ומיזמים מונופוליסטיים, אלא אם ישנם תנאים טכנולוגיים או כלכליים שלא מאפשרים זאת." הטיטה הראשונה של חוק קרטלים חדש, אותה הצעת יוסטן (Josten) מפורסמת שנוסחה תחת לודוויג ארהרד בין 1946 ל-1949, קראה במפורש לנקיטת צעדים לפירוק הריכוזיות. יש לפרק "חברות בעלות עוצמה כלכלית" למיזמים המחזיקים את עצמם. כפי שניתן היה לצפות, לוביסטים כלכליים התנגדו בתוקף לרעיון הזה – ובהצלחה מרובה. בהצעה הממשלתית שפורסמה ב-1952 נעלם התוכן הקורא לפירוק הריכוזיות. כוחות האופוזיציה הכלכליים הכריעו את לודוויג ארהרד, למורת רוחם של החברים האורדוליברליים הקודמים שלו, ותומכיהם. אך הבעיה נותרה רלוונטית עד היום, אף ביתר שאת מאשר בשנות החמישים. המיזמים הגדולים ביותר של התקופה היא הם קטנים בהשוואה לענקים הגלובליים של ימינו.

הקטנת גודלן של חברות וחיסול מבני בעלות חופפים ומשולבים אף תקל על איסוף המיסים מהן. מיסי החברות צריכים להיות גדולים דיים על מנת לממן את החברות לטובת הכלל. יחידים המטפלים באנשים בבתי החולים ובמוסדות הסעד למשל, ישתכרו כתוצאה מכך סכום שאינו נופל מזה שמשתכרים מהנדסים.

מיזמים מוקטנים מהסוג הזה ישרדו בקלות את התחרות עם הענקיות הגלובליות איתן יאלצו להתחרות עד שמדינות נוספות יבצעו שינויים דומים. בייחוד מאחר ויהיו משוחררים מלחץ של בעלי מניות הדורשים לשאוב הון, בציפייה לתשואות בגובה 16% לכל הפחות, וכך יהיה בידם לייצר מוצרים טובים ועמידים יותר מכוח השקעות באיכות ובחדשנות.

חברת הפלדה סארשטאהל (Saarstahl), הקטנה יחסית בסקטור שלה, מוחזקת על ידי קרן. בעיקר מסיבה זו היו בידה כספים פנויים להשקעות, ונכון להיום היא שורדת תחרות עם תאגידי פלדה גדולים ללא בעיה. המערכת המוניטרית שהוצגה בפרק קודם תעניק יתרון נוסף בדמות אפשרויות מימון משופרות.

רכוש כתגמול על עבודה בלבד

המודל המוצע כאן למערכת כלכלית מודרנית יסלול את הדרך לכלכלה בה רכוש יוכל לבוא לעולם רק כתגמול על עבודה, ואילו מבני הכנסה פאודליים ללא עבודה בצדם יהפכו לנחלת העבר. חיינו הכלכליים יהפכו חדשניים וגמישים יותר, ובו בזמן גם צודקים יותר מבחינה חברתית. אף אדם לא יזכה בעמדה באמצעותה יוכל להתעשר מעבודת אחרים ועל חשבונם. כלכלת שוק טבעית ותחרות חופשית, במקומות בהן הן יכולות לפעול וכדאיות מבחינה מוסרית – יבואו לידי ביטוי בצורה טובה יותר מאשר כיום. יהיה ביכולתנו לנהל שוב את הפוליטיקה שלנו ללא התערבותם הבלתי נשלטת של תאגידי ענק.

אין זה נכון שלקפיטליזם אין חלופה. להפך, אם ברצוננו לחיות בחברה חופשית, דמוקרטית, חדשנית, משגשגת וצודקת, עלינו להתגבר על האופי הפאודלי של הכלכלה הקפיטליסטית. מערכת רכוש כלכלית חדשה, המגבילה תאוות בצע ומבטלת אפשרות להתעשרות חסרת גבולות על חשבונם של אחרים, תאפשר לנו בסופו של יום חיים משגשגים יותר.

רק על בסיס סדר כלכלי חדש, נצליח להפוך את הטכנולוגיות הדיגיטליות שלנו לשימושיות עבור שיפור חיי כולנו, ונצליח להתקרב למטרה של ייצור העושר שלנו בהרמוניה עם סביבתנו הטבעית.

לקוח מספרה של Sarah Wagenknecht
Prosperity Without Greed שיצא לאור
באנגלית ב־2016 בהוצאת Campus. תרגום:
יותם גבעולי בסיוע ד"ר יובל רובוביץ'. פורסם
בפיגומים ב-22.10.20